

Nr. 6 / 71

Industrifusionerna räddar sysselsättningen

JAN BRÖMS

Fusionerna har spelat en viktig roll för att i kontrollerade former åstadkomma en på sikt ofrånkomlig strukturanpassning inom vissa industribranscher. En mycket stor andel av de uppköpta företagen har haft ekonomiska bekymmer, varför fusionerna ofta betytt att sysselsättningen tryggats. Under andra hälften av 60-talet berördes årligen upp till 40 000 anställda av fusioner.

Företagssammanslagningar har varit en av de mera spektakulära formerna för den industriella omvandling som skett inom industrin under efterkrigstiden. Fusioner och stora samarbetsavtal mellan företag tillhör de händelser inom industrin som ger stora rubriker och sätter fantasin i rörelse. Utan tvekan har ägarbyten spelat en stor roll för den industriella utvecklingen i landet. Men hur viktiga har de varit? Och har utvecklingen varit på gott eller ont? Det är frågor som väcks genom den studie "Fusioner i svensk industri" av Bengt Rydén, som Industriens Utredningsinstitut (IUI) nu publicerat.

Fusionernas betydelse kan värderas mycket olika beroende på ur vilken synvinkel man ser dem. Rent statistiskt är det mycket stora förändringar i svensk industristruktur som åstadkommit genom sammanslagning av redan arbetande företag. Genom ett omfattande detektivarbete har Rydén kartlagt närmare 4 000 fusioner (fullständiga och partiella genom köp och byten av delar av företag) samt mera omfattande samarbetsavtal. Ser man till storleken hos de berörda företagen förstärks intrycket av fusionernas betydelse. Bara de fullständiga fusionerna (dvs köpen av hela företag) har berört närmare 300 000 sysselsatta. Det innebär

att närmare var tredje arbetsplats inom industrin bytt ägare under efterkrigstiden.

• En fusion om dagen

I början av 50-talet var fusionerna fortfarande rätt få. Antalet låg i storleksordningen en i veckan och antalet anställda som berördes var ca 3 000 per år. Men i och med att den industriella omvandlingen också i övrigt kommit att påskyndas har även fusionerna ökat mycket snabbt. Under andra hälften av 60-talet har man kunnat registrera ungefär en fusion om dagen och 30 000 à 40 000 sysselsatta per år har berörts. Rydén ser inga skäl varför inte också i framtiden fusionsaktiviteten kommer att hållas uppe på denna höga nivå eller t o m ökas. Den grundläggande orsaken till att fusionstakten stegrats — en snabb teknisk utveckling och en intensifierad internationell konkurrens — kommer ju att bestå.

Ur en annan synvinkel skulle fusionerna kunna ses som något mera ointressant: att företag byter ägare behöver inte påverka företagens inriktning, sysselsättning eller utvecklingstakt. Det hela kan ses som ett trivialt byte av en aktieägare mot en annan utan realekonomisk betydelse. Nu ger Rydén goda skäl varför

fusionerna betyder mer än så. I praktiken är de ofta nödvändiga pusselbitar i ett större sammanhang. En aspekt av detta är att många fusionerade företag läggs ned något eller några år efter fusionen. Genom en avstämning mot arbetsmarknadsstyrelsens varselstatistik visas att ca 30 procent av de under perioden 1958—68 fusionerade enheterna helt eller delvis kommit att läggas ned. I det avseendet har fusionerna utgjort ett medel att i kontrollerade former åstadkomma en på sikt ofrånkomlig strukturell anpassning inom vissa industribranscher. Bryggeriindustrin och mejerierna är goda exempel på hur en sådan anpassning blivit möjlig just genom fusioner.

• Ekonomiska bekymmer

Fusionerna har säkerligen också betytt mycket för att rädda företag som annars skulle ha haft svårt att klara sig ekonomiskt. Ett belägg för detta får Rydén genom att undersöka de uppköpta företagens räntabilitet, likviditet, soliditet och tillväxt omedelbart före fusionstillfället. Det visar sig att en mycket stor andel av de uppköpta företagen haft ekonomiska bekymmer. I dessa fall finns det anledning tro att det köpande företaget haft något att ge det annars tynande uppköpta företaget i form av tekniskt och ekonomiskt kunnande. Så fusionerna kan också i många fall verka räddande på sysselsättningen vid enskilda arbetsplatser.

En annan ur kapitalförsörjningssynpunkt intressant grupp är de företag som haft en god försäljningstillväxt och en god räntabilitet men vars soliditet varit sämre än genomsnittets. För dessa drygt 10 procent av de fusionerande företagen finns det skäl att tro att kapitalförsörjningen varit en trång faktor för företagets utvecklingsmöjligheter. Ett ekonomiskt starkare företag kan ha varit en förutsättning för att dessa uppköpta företags inneboende växtkraft skall ha kunnat utnyttjas tillfullo. Materialet antyder här vissa brister i kapitalmarknadens sätt att fungera.

• Aldersskäl till försäljning

Vid ett inte obetydligt antal fusioner har det sålda företagets ägare varit över 60 år. I dessa fall kan fusionerna ha varit till hjälp att smidigt överföra driften till en ny och yngre företagsledning. Det visar sig också att just företag, som sålts av en äldre ägare, genomgående varit

mer välskötta och välkonsoliderade än övriga sålda företag. Därtill kommer naturligtvis att försäljningen underlättat arvsskiften inte minst genom att man sluppit ta betalningen av arvsskatten ur företaget.

• Läckage av kapital

Den viktigaste aspekten när det gäller industrins försörjning med kapital gäller emellertid vad som sker med köpeskillingarna. Utan tvekan förs ganska stora summor ut från industri-sektorn till privat konsumtion genom att företag säljs. Det köpande företaget använder finansiella resurser som annars skulle ha använts för investeringar och intern expansion till att köpa begagnat kapital. Ser man till industrin i sin helhet innebär därför fusionerna ett läckage av kapital som annars skulle ha hållits kvar för industriell verksamhet.

Å andra sidan finns det ingen anledning att moralisera över detta. Det ingår i spelreglerna att det skall vara möjligt att hoppa av ett industriellt företagande. Begränsningar av denna möjlighet skulle naturligtvis kunna verka förödande på kvaliteten av det företagande som bedrivs. Kanske är t o m denna möjlighet att — om inte allt går som man hoppas — sälja sitt företag på andrahandsmarknaden för begagnade företag en förutsättning för att många skall våga sig på att satsa nytt kapital i ett industriellt företagande. De satsade medlen hålls därigenom mera likvida, vilket kan uttryckas som en förbättring i kapitalmarknadens funktionsätt.

• Börsföretagens tillväxt

Men att fusionerna betytt mycket för fördelningen av det industriella kapitalet framgår med all önskvärd tydlighet av det kapitel Rydén ägnar åt fusionernas roll i de börsnoterade företagens tillväxt och lönsamhet. Vad gäller tillväxten laborerar författaren med två mått, dels omsättningsökningen, dels sysselsättningsökningen. Av dessa kan det finnas skäl att i första hand ta fasta på sysselsättningsmättet, då det bäst återspeglar företagets reala betydelse i samhällsekonomin. Det visar sig då att i genomsnitt halva tillväxten hos börsföretagen åstadkommit genom uppköp av redan existerande företag. En tredjedel av börsföretagen har under 50- och 60-talen ökat sin sysselsättning enbart genom köp av andra företag. Utan

denna "externa" expansion skulle deras sysselsättning således ha minskat. Det förtjänar också att noteras att denna expansion genom fusioner har sin tyngdpunkt under andra hälften av 60-talet och att således fusionerna tenderar att betyda alltmer för börsföretagens utveckling. Ett intressant material som författaren presenterar är en uppställning över fusionernas betydelse för de enskilda företagen på börslistan.

Andra sidan av denna utveckling är den minskning som skett bland de företag som är för små för att komma upp på börslistan. Under perioden 1946—69 motsvarar exempelvis antalet fusioner i gruppen av företag med 200—500 anställda så mycket som 48 procent av antalet företag i storleksgruppen vid mitten av perioden. För företag med mellan 100 och 200 anställda är motsvarande siffra 35 procent. Det är således fråga om en högst betydande utrensning i beståndet av medelstora företag. Däremot har fusionerna inte inverkat mycket på småföretagandet. Bland företag med mindre än 25 anställda motsvarar antalet uppköpta företag under hela den analyserade 25-årsperioden endast ca 2 procent av beståndet. Något hot mot småföretagandet har således inte fusionerna utgjort.

• Koncentration föder koncentration

Däremot är det helt uppenbart att fusionerna starkt bidragit till att öka koncentrationsgraden inom industrin. Rydén gör i det avseendet en intressant iakttagelse om att koncentration tycks föda ytterligare koncentration genom fusioner. I branscher där det redan finns ett antal större finansiellt starka företag med långsiktig planering och med överblick över branschen ökar också sannolikheten för en hög fusionsverksamhet. I branscher där företagen är många, spridda och små tycks däremot kontaktproblem och annat lägga hinder i vägen för en mera omfattande fusionsverksamhet. Exempel på branscher av det senare slaget är tekobranscherna, möbelfabriker, tegel, bagerier, sågverk. I dessa branscher har saknats den form av katalysator för strukturuomvandlingen som ett antal större företag utgjort i vissa andra branscher. Detta är naturligtvis intressant sett i relation till de aktiviteter inom dessa branscher som nu startats genom Industridepartementet, Investeringsbanken och Industriförbundets strukturbyrå.

"Politiskt styrd produktion"

Om statlig etableringsverksamhet karaktäriserades av Ivers Lees dynamiska företagande så hade vi varken tjoervenproblem eller tvivelaktigt etablerade skid- och mattfabriker, deklarerade direktör Axel Iveroth, då han nyligen invigde Ivers Lees nya anläggning i S:t Olof.

Endast ett enskilt ägt och på familjeföretagstanker byggt företagande har den typen av dynamik som Ivers Lee är ett exempel på. Vårt lands välstånd bygger därför på att vi skapar så gynnsamma förutsättningar som möjligt för entreprenörer och välståndsskapare att etablera sig och expandera. Annars får vi många många fler Gevalia-inköp, ett stillastående näringsliv och en sänkt standard för oss alla. Endast enskilt företagande kan i längden lösa vårt lands ekonomiska tillväxtproblem. Jämför här vad Ivers Lee är för Österlen med vad Stekkenjock blev för Vilhelmina.

Lika glad som jag därför är att i dag få delta i denna invigning, lika bedrövad är jag inför regeringens förföljelse mot de framgångsrikare av familjeföretagarna. De nya förmögenhetsskatterna drabbar hårt de män som skapat vårt välstånd och som i stället för att konsumera pengarna bundit dem i substansvärdebeskattade företag.

Prisstopp, överexpansion av den offentliga sektorn och allmän klappjakt på privatföretagare i regeringens tidningsorgan adderar till problemen och en stämning av missmod präglar i dag svenskt näringsliv. Och den stämningen drabbar inte minst livsmedelsindustrin och de delar av vårt land som behöver nya och livskraftiga industrier för att överleva ekonomiskt. Det är regeringens fel genom den förda konjunktur- och prisstoppspolitik att Findus och andra i branschen i dag permitterar. I dagligvaruindustrin ökas problemen av en koncentration av distributionsföretagen och av att konkurrensen mellan privata och produktionskooperativa ofta ej sker på lika villkor. I den omvärld där företagen verkar finns många hotfaktorer, kanske fler här i Sverige med dess ogästvänliga företagarklimat än i något annat europeiskt land.

Jag tror att det framtida konsumentverk som den statliga konsumentutredningen presenterar är ett gott exempel på detta. Självfallet är ett förslag om effektivisering av de statliga konsumentaktiviteterna genom en sammanslagning av VDN, Konsumentinstitutet och Konsumentrådet bara att applådera. Därför har vi inte motsatt oss detta.